

Öğr. Gör. Dr.
İsrail KARATAŞAlanya Alaaddin Keykubat
Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Bölümü,
israfil.karatas@alanya.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4940-9344>

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu.
AppliedKabul edildi.
Accepted

27/11/2020

21/12/2020

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.832334>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

12 Mart Muhtırası ve Nihat Erim Hükümeti'nin Balyoz Harekâtı'nın Medyaya Yansıması

12 March Memorandum and the Reflection of Sledgehammer Operation of the Nihat Erim's Government on the Media

Öz

Anarşi olaylarının durdurulamaması üzerine askerler, 12 Mart 1971 tarihinde sivil yönetime dolaylı yoldan müdahale etmişlerdir. 12 Mart Muhtırası ile Süleyman Demirel Hükümeti istifa ettirilerek yerine Nihat Erim Hükümeti kurdurulmuştur. Yeni hükümetten beklenen; 1961 Anayasası'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alarak gerçekleştirmesi ve ardından ülkeyi seçimlere götürmesiydi. Fakat reform çalışmalarına başlanmasına rağmen anarşi olaylarının durmayarak hız kazanması, darbecileri ve Erim Hükümeti'ni reformları bir kenara bırakarak anarşi olaylarının üzerine eğilmeğe itmiştir. Hükümet; anarşistlerle mücadelede başarı kazanmak için sıkıyönetimin ilanını ve kendilerine geniş yetkiler veren anayasa değişikliklerin yapılmasını talep etmiştir. Bu bağlamda, Başbakan Nihat Erim'in anarşistlere gözdağı vermek için 23 Nisan 1971 tarihinde söylediği “*alınacak tedbirler balyoz gibi kafalarına hemen inecektir*” sözü, sol aydınlar ve sol basın tarafından illegal soldan ziyade kendilerine karşı bir harekâta girişileceği algısına neden olmuştur. Mayıs ayında gözaltına alınanların içerisinde masum, ılımlı sol aydınların da bulunması operasyonun aslında ılımlı sola karşı da yapıldığı iddialarına neden olmuştur.

Çalışmada, solun geniş bir kesimi tarafından “*Balyoz Harekâtı*” olarak nitelendirilen, esasta Nisan ayında başlayan ve Mayıs ayında asıl yüzünü gösteren bu operasyonlar karşısında sağ, sol ve merkez basının nasıl bir tutum sergiledikleri ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balyoz, 12 Mart Muhtırası, Ulusal Basın, Nihat Erim, Anarşi.

Abstract

As the anarchy events could not be stopped, the soldiers intervened indirectly in the civil administration on 12 March 1971. With the 12 March Memorandum, the Süleyman Demirel Government was resigned and the Nihat Erim Government was established instead. It was expected from the new government to carry out the reforms envisaged by the 1961 Constitution with a Kemalist view and then led the country to elections.

ATIF: KARATAŞ İsrail, “12 Mart Muhtırası ve Nihat Erim Hükümeti'nin Balyoz Harekâtı'nın Medyaya Yansıması”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 6/4 (Aralık 2020), s. (1574-1594)

CITE: KARATAŞ İsrail, “12 March Memorandum and the Reflection of Sledgehammer Operation of the Nihat Erim's Government on the Media”, **Journal of History and Future**, 6/4 (December 2020), pp. (1574-1594)

However, despite the initiation of reform efforts, the unabated acceleration of anarchy events pushed the coup plotters and the Erim Government to lean on the events of anarchy, leaving the reforms aside. The government demanded the declaration of martial law and constitutional amendments that gave them broad powers to succeed in fighting anarchists. In this context, the statement of Prime Minister Nihat Erim on April 23, 1971, to intimidate the anarchists, “*the measures to be taken will land on their heads immediately like a sledgehammer*” caused the perception by the left intellectuals and the left press that an operation would be undertaken against them rather than the illegal left groups. The presence of innocent, moderate left intellectuals among those detained in May led to allegations that the operation was also carried out against the moderate left groups.

In this study, the attitude of the right, left and central press towards these operations, which are described as the “Sledgehammer Operation” by a large section of the left and which started in April and showed its true face in May, will be revealed.

Keywords: Sledgehammer, March 12 Memorandum, National Press, Nihat Erim, Anarchy.

Giriş

Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve üç kuvvet komutanı; 12 Mart 1971 tarihinde, parlamento ile Adalet Partisi (AP) Hükümeti’ni öteden beri devam eden “*anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar*”dan sorumlu tutarak üç maddelik bir Muhtıra metnini Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Senato ve Meclis Başkanlarına vermiştir. Muhtıra’nın devamında hükümetin ve Meclis’in; anayasanın öngördüğü reformları yerine getirmediğinden ve Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceğinin ağır bir tehlike içerisine düşürüldüğünden söz edilmiştir. Muhtıra’yı verenler; çözüm olarak mevcut düzeni sağlayacak ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirecek partiler üstü bir hükümetin kurulmasını göstermişlerdir. İsteklerinin yerine getirilmemesi halinde ise, kendilerinin yönetime doğrudan doğruya el koyacaklarını ifade ediyorlardı.¹ Dolayısıyla 27 Mayıs Darbesi’nde olduğu gibi yönetime doğrudan doğruya müdahale yerine², dolaylı yoldan müdahale edilerek sivil ve askeri idareden oluşacak ortak bir yönetim öngörülüyordu.

Emir-komuta zinciri dışında 9 Mart 1971’de yapılması planlanan sol darbe, son anda Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç tarafından önlenecek 12 Mart Muhtırası’na dönüştürülmüştü.³ İlk başta Muhtıra’nın niteliği, dolayısıyla ordu içerisinde hangi grubun kontrolü ele geçirdiği tahmin edilemedi.⁴ Sol basın ve örgütler, Muhtıra’nın altında reformist olarak bilinen Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un imzalarını görünce bunun bir sol darbe olduğu kanısında vararak Muhtıra’yı memnuniyetle karşılamışlardır. Olumlu karşılanmasında aynı zamanda anarşiden Demirel’in sorumlu tutulması ve reformların yapılacak olması etkili olmuştur.⁵ Aydınlik ve Milli Demokratik Devrim (MDD) çevresi, Türkiye

1 “Komutanların ultiyatomu”, *Akşam*, 13 Mart 1971, s. 1, 7.

2 William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s. 228.

3 Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 203-204.

4 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 4. Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 353.

5 Mehmet Ali Birand, Can Dünder, Bülent Çaplı, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, 10. Baskı, İmge

Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç), Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ile Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) bir kısmı başlarda 12 Mart'ı büyük bir içtenlikle olumlu karşıladılar.⁶ 9 Mart Darbesi hazırlığı içerisinde yer almış olan bazı subay ve generallerin 17 Mart 1971'de emekliye sevk⁷ müdahalenin niteliği konusunda kuşkulara neden olsa da⁸ tam anlamıyla müdahalenin solun beklediği bir müdahale olup olmadığı konusunda net bir durum ortaya çıkarmamıştır. Çünkü istifa ettirilen Süleyman Demirel Hükümeti (AP Hükümeti) yerine kurulan Nihat Erim Hükümeti, solun geniş bir kesimi tarafından desteklenmişti.⁹

Anarşi olaylarının tekrar patlak vermesi üzerine hükümetin, 1971 yılının Nisan ayında 11 ilde sıkıyönetim ilan ederek olaylardan sorumlu gördüğü sola karşı geniş kapsamlı operasyona girişmesi; aslında 12 Mart'ın sola karşı yapıldığı izlenimine neden olmuştur.¹⁰ 1971 yılının bahar aylarında legal ve illegal sola karşı yapılan tutuklama ve yargılama sol tarafından "Balyoz Harekâtı" olarak nitelendirilecektir. Bu çalışmada "Balyoz Harekâtı'na giden süreç ve "Balyoz Harekâtı" anlatıldıktan sonra askeri darbe tarihi açısından önemli olan bu harekât karşısında sol, sağ ve merkez basının nasıl bir tutum sergiledikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Balyoz Harekâtına Giden Süreç

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Muhtıra verilir verilmez başbakanlık görevinden istifa etti.¹¹ Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, düzeni sağlamak ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmesi için yerine Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekili Nihat Erim'i görevlendirdi. Hükümetin partiler üstü bir anlayışla çalışmasını kolaylaştırmak için Erim'in partisinden istifası şart koşulmuştu. Bunun üzerine Erim, partisinden istifa ederek başbakanlık görevini kabul etti.¹² Bağımsız bir başkan olarak basına verdiği ilk demeçte O'nun kuracağı hükümetin niteliği ortaya çıkıyordu. Milli bir hükümet kuracağını ve hükümet üyelerini parlamento dışından da seçebileceğini ifade etti.¹³ Sonraki günlerde yaptığı açıklamalarda kendisini 1931'de Britanya'da kurulan Ramsay MacDonald hükümetine benzer bir milli hükümetin önderi olarak tanıttı.¹⁴ Çoğunluğu teknisyenlerden oluşan kabinesini ise, bir "beyin takımı" olarak nitelendirdi.¹⁵

Meclis'ten güvenoyu alarak 7 Nisan'da resmen kurulan Nihat Erim Hükümeti'nin amacı;¹⁶ anarşiyi durdurmak, 1961 Anayasası'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek ve ardından ülkeyi genel seçimlere götürmekti.¹⁷ Reformları gerçekleştirme

Kitabevi, Ankara, 2008, s. 225; Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 9. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 177.

6 Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 206-207.

7 Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 359.

8 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 198.

9 Birand vd., *a.g.e.*, s. 233; Çavdar, *a.g.e.*, s. 194; Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 207.

10 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 179-181.

11 "Hükümet İstifa Etti", *Dünya*, 13 Mart 1971, s. 1.

12 "Erim, CHP'den istifa etti", *Akşam*, 20 Mart 1971, s. 1, 7.

13 "Nihat Erim Başbakan", *Dünya*, 20 Mart 1971, s. 1, 7.

14 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 179; Bedii Faik, "Mac Donald!", *Dünya*, 24 Mart 1971, s. 1.

15 "Yanında beyin takım yer alacak", *Akşam*, 24 Mart 1971, s. 1, 7.

16 "Meclis Erim'e Evet Dedi", *Hürriyet*, 8 Nisan 1971, s. 1, 7.

17 "Nihat Erim Başbakan", *Dünya*, 20 Mart 1971, s. 1, 7; "Erim Hükümeti güvenoyu aldı", *Akşam*, 8 Nisan

şiarıyla ortaya çıkan Erim Hükümeti'nin reform paketini açıklamasına rağmen anarşi olayları, durmamış ve 1971 yılının Nisan ayından itibaren ise, hız kazanmıştır. İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciler arasında 25 Mart'ta meydana gelen kanlı olaylar nedeniyle üniversite süresiz olarak kapatıldı.¹⁸ Yine aynı nedenlerden İstanbul Teknik Üniversitesi 1 haftalığına eğitime ara verdi.¹⁹ Eskişehir'de öğrenciler arasındaki çatışmada 3 öğrenci yaralandı.²⁰ Ankara ve Diyarbakır'dan da benzer haberler geliyordu. Buna göre çıkan sağ-sol çatışmasında iki öğrenci yaralanmıştı.²¹ Adam kaçırmaya ve fidye olaylarının da hız kazandığı görülmüştür. Dev-Genç üyesi olduğu iddia edilen 6 kişi, milyoner iş adamı Kadir Has'ın yeğeni Mete Has ile eniştesi Adanalı Fabrikatör Talip Aksoy'u kaçırmaya 400 bin lira fidye istemişlerdi.²² Gaziosmanpaşa'da bir banka 19 Nisan 1971'de silahlı kişiler tarafından soyulmuş ve soyguncular yakalanamamıştı.²³ Yine iki gün sonra da beş silahlı kişi, Ankara'da Osmanlı Bankası'nın bir şubesini soyarak kayıplara karışmışlardı.²⁴ İlegal bir sol örgüt olan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) kırsal faaliyetleri de hız kazanmıştı.²⁵ Olayların önünün alınamayacak şekilde bu denli yükselişe geçişi; hükümeti ve askerleri özgürlükleri kısıtlayarak çok sert önlemler almaya itecektir.

Reform hükümetinin Başbakanı Nihat Erim,²⁶ yapacağı reformlardan ziyade anarşi olaylarının bir an önce önlenmesi gerekliliğini düşünmeye başladı. Mevcut anayasa ve yasalarla anarşiyi önlemenin mümkün olmadığını farkında olan Erim, anayasada değişiklikler yapmaya karar verdi. Anayasada değişiklik yapmanın uzun süreceğini düşündü ve o vakte kadar birinci önlem

1971, s. 1, 7.

18 “İstanbul Üniversitesi süresiz kapatıldı”, *Akşam*, 26 Mart 1971, s. 1, 7; “İstanbul Üniversitesi süresiz kapatıldı”, *Tercüman*, 26 Mart 1971, s. 1, 7.

19 “Teknik Üniversite bir haftalığına kapatıldı”, *Dünya*, 1 Nisan 1971, s. 1, 7.

20 “Eskişehir'de sağcı ve solcu”, *Dünya*, 2 Nisan 1971, s. 1, 7.

21 “Öğrenciler birbirlerine girdi iki kişi yaralandı”, *Dünya*, 3 Nisan 1971, s. 1.

22 “2 İşadamı kaçırıldı”, *Hürriyet*, 6 Nisan 1971, s. 1, 7; “Silahlı beş kişi Mete Has'ı evinden kaçırdı”, *Dünya*, 6 Nisan 1971, s. 1, 7.

23 “İstanbul'da bir banka daha soyuldu”, *Son Havadis*, 20 Nisan 1971, s. 1; “Stenli üç kişi banka soydu”, *Akşam*, 20 Nisan 1971, s. 1.

24 “Beş silahlı Ankara'da Osmanlı Bankası'nı soydu”, *Tercüman*, 22 Nisan 1971, s. 1, 7.

25 Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, Yay. Haz. Raşit Çavaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 218.

26 1912 yılı doğumlu Nihat Erim, Paris Üniversitesi'nde hukuk alanında doktora yapmış ve 27 yaşında Ankara Üniversitesi'ne doçent olarak atanmıştır. 1940 yılında yine aynı üniversitenin Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde dersler vermeye başlamıştır. 29 yaşında kamu hukuku ve devletlerarası hukuk profesörlüğüne yükselen Erim, yine genç yaşlarında akademisyenliğin yanında Dış İşleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği görevinde de bulunmuştur. 1945 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Örgütü kuruluş konferansına katılan Türk Heyeti'nin içerisinde hukuk müşaviri olarak yer almıştır. 1945 yılında Kocaeli'nden milletvekili seçilerek siyasete girmiştir. CHP'li Nihat Erim, 1948 yılında bayındırlık bakanı, 1949-1950 yıllarında başbakan yardımcılığı görevini ifa etmiştir. 1950-1961 yılları arasında Meclis dışında kalmıştır. Züriç ve Londra Anlaşmalarının imzalanmasından sonra kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasasını hazırlayan karma komisyonda Türkiye Cumhuriyeti Heyeti'ne başkan seçilmiştir. Bunun dışında Nihat Erim'in yaşamı boyunca milletlerarası görüşme ve toplantılarda Türkiye'yi temsil ettiği görülmektedir. *Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi*, Yer No: 5-6/24; Fihrist No: 7963-4. 12 Mart Muhtırası'nın verilmesiyle başbakanlık görevine getirilmiştir. 13 ay süren başbakanlık görevinden sonra 1977 yılına kadar cumhurbaşkanı kontenjan senatosu üyesi olarak görev yürütmüştür. Erim, *12 Mart Anıları*, s. 423-424; “Acı bir kayıp”, *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1977, s. 2. 12 Mart rejimin sert uygulamalarından sorumlu tutulan Erim, 19 Temmuz 1980 tarihinde Dev-Sol terör örgütü tarafından öldürüldü. “Kim, niçin değil, nereye”, *Hürriyet*, 20 Temmuz 1980, s. 1.

olarak sıkıyönetimin ilan edilmesinden yana bir duruş sergiledi.²⁷ Erim, acil tedbirlerin alınmaması halinde sonradan anarşinin bastırılmayacağını, hatta İstanbul, Ankara ve İzmir'in dışına taşacağını düşünüyordu. Hakeza güney sınırından anarşistlere silah ve malzeme dahi getiriliyordu.²⁸ Tedbir olarak düşündüğü sıkıyönetim kararı karşısında askerinin nasıl bir tavır alacağı hususunda endişeleri vardı. Asker ile yaptığı temasta onlar da Erim gibi düşünüyordu ve Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Başbakan Nihat Erim'e anayasa değişiklikleri öncesinde sıkıyönetimin ilan edilmesini teklif etmiştir. Burada alınan karardan sonra konu, Bakanlar Kurulu'na getirilmiştir.²⁹ 11 ilde ilan edilecek sıkıyönetim, 26 Nisan 1971 tarihinde Bakanlar Kurulunca reformist bakanların bazı serzenişlerine rağmen kabul edildi. Bu iller ise İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt'tir.³⁰ 2 ret oya karşın sıkıyönetim, Millet Meclisi'nden de onay almıştır.³¹ Sıkıyönetimin ilan edildiği iller, Kürt milliyetçilerinin faaliyet gösterdikleri Güneydoğu illerinin yanı sıra sanayi bölgelerini kapsıyordu.³² Nihat Erim, 1961 Anayasası'nda değişiklikler yapmayacağını, aksine anayasayı uygulayacağını söz vermesine rağmen,³³ Nisan ayından itibaren anarşinin yükselmesi onun fikirlerinin değişmesine neden olmuştu.³⁴ Sıkıyönetimin kurulmasıyla birlikte ise, başlarda baskıcı özelliği hissedilmeyen yeni yönetimin baskıcılığı tam anlamıyla hissedilecektir. Erim Hükümeti'nin, inisiyatifi tamamen askeri kanada kaptırdığı görülecektir.

2. Balyoz Harekâtı'nın Başlaması

Sıkıyönetimin ilanından üç gün önce, Başbakan Nihat Erim 23 Nisan Çocuk ve Hâkimiyet Bayramı dolayısıyla televizyonda yaptığı konuşmada artan anarşi olaylarına değinmişti. Erim'e göre, anarşistlerin amacı; reformların gerçekleşmesini sağlamak değil, tam tersine adam kaçıрма, banka soyma ve dinamit patlatma gibi eylemlerle hükümetin reform çalışmalarını engelleyip, onu asayiş ve huzuru sağlamaktan aciz bir hükümet olarak gösterip, vatandaşın gözünden düşürmektir. Anarşistler dışarıdan destek alarak "*zalim bir diktatörlük*" kurmak amacıyla örgütlenip faaliyet göstermektedirler. Bu örgütlerin yıllarca süren serbest ortamdan faydalanarak güçlendiğini iddia eden Erim, hükümetin 1961 Anayasası'yla etkin bir şekilde mücadele etmesinin mümkün olmadığını dile getirmiştir. Ardından hükümeti güçlendirecek anayasa değişikliklerinin yapılması ve alınacak sert tedbirler konusunda Meclis'ten destek istemiştir. Konuşmasının bir yerinde anarşistlere gözdağı vermek için söylediği "*alınacak tedbirler balyoz gibi kafalarına hemen inecektir*" sözü³⁵ bu tarihten sonra uygulanacak sert tedbirlerin adı olacaktır. Nihat Erim, başbakanlıktan ayrıldıktan sonra ılımlı yani legal sol ise, "*Balyoz Harekâtı*" olarak nitelendirdikleri hükümetin sert tedbirlerinin kendilerine karşı yapıldığını savunacaklardır. Harekâtın lideri Erim, tedbirlerin sola

27 Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, II. Cilt, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 968.

28 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 218.

29 Erim, *Günlükler*, s. 968.

30 Erim, *Günlükler*, s. 968; BCA, 030.18.01/264.26.12. (26.04.1971).

31 "11 İlde sıkıyönetim ilan edildi", *Tercüman*, 27 Nisan 1971, s. 1.

32 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 180.

33 "Nihat Erim Başbakan", *Dünya*, 20 Mart 1971, s. 1, 7; Erim, *12 Mart Anıları*, s. 176.

34 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 176.

35 "Başbakan 23 Nisan mesajı yayınladı", *Dünya*, 23 Nisan 1971, s. 1, 7; "Tedbirler Balyoz Gibi Kafalarına İnecektir", *Akşam*, 23 Nisan 1971, s. 1, 7.

karşı değil, Türkiye Cumhuriyeti'ni silah yoluyla yıkmak, zorla iktidarı ele geçirmek isteyenlere karşı alındığını ifade edecektir.³⁶

Başbakan Nihat Erim'in 23 Nisan'daki konuşmasının yanı sıra hükümetteki silahlı kuvvetlerin temsilcisi Başbakan Yardımcısı Sadi Koçuş'un "*kanuna karşı gelenlere karşı savaş açtık*" açıklaması³⁷ esas yüzünü Mayıs ayında gösterecek olan Balyoz Harekâtı'nı başlatmıştır. 11 ilde sıkıyönetimin 26 Nisan'da ilan edilmesiyle birlikte baskıcı ve sert uygulamalar hayata geçirilmeye başlandı. Sıkıyönetimin ilk icraatı; Dev-Genç, TÖS, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu, Ülkü Ocakları ve Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'ni (TKMD) kapatmak olmuştur.³⁸ Akşam ve Cumhuriyet Gazeteleri'ne 10'ar gün kapatılma cezası verilmiştir.³⁹ Bu gazetelerin yazarlarından İlhan Selçuk (Cumhuriyet) ile Çetin Altan (Akşam) derhal gözaltına alındı.⁴⁰ Sol içerikli yayınların satılması yasaklandı.⁴¹ Durum ve Yeniden Mücadele gibi aşırı sağcı gazeteler ve dergilerin satışına izin verilirken; İşçi-Köylü, Proleter Devrimci Aydınlik, Aydınlik, Türkiye Solu, Devrim ve Ant gibi sol eğilimli dergilerin hepsi toplattırıldı.⁴² Grevler ve her türlü toplantılar yasaklandı.⁴³ En önemlisi de tutuklamalara dönüşen çok sayıda gözaltılara başlandı.⁴⁴ Barzani'nin, Türkiye'nin doğusunda yaşayan Kürtleri kışkırtarak onları Türkiye'den koparıp bağımsız hale getirmek istediğini ve bu yönde hazırlık içerisinde olduğunu iddia eden Erim Hükümeti, Doğu'da çok geniş kapsamlı arama ve gözaltı hareketine de girişmiştir.⁴⁵ Sola karşı başlatılan operasyonlar karşısında sağ görüşlü kesimlerin operasyonlara büyük bir destek verdiği görülecektir. Öte yandan özellikle sol aydınlar, genel olarak operasyonların karşısında yer alacaktır.

Anarşinin durdurulması için çıkartılan sıkıyönetim, anarşinin daha da artmasına neden oldu. Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) lideri Mahir Çayan ve arkadaşları 17 Mayıs 1971 tarihinde İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırdılar. Eylemciler; olay yerine bıraktıkları bildiride tutuklu bulunan devrimci arkadaşlarınının 20 Mayıs saat 17.00'a kadar serbest bırakılmalarını, aksi halde Elrom'u öldüreceklerini, bildirilerinin üç gün süre ile TRT haber bültenlerinde okunmasını, süre dolana kadar kolluk güçlerinin arama faaliyetlerine girişmemesini ve aleyhte yayın yapılmamasını talep ediyordu.⁴⁶ Anarşistlerle pazarlığa oturmamak istemeyen Nihat

36 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 220-222.

37 "Kanuna karşı gelenlere karşı savaş açtık", *Akşam*, 23 Nisan 1971, s. 1, 7.

38 Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 229; "Dev-Genç, Ülkü Ocakları, Doğu Kültür Ocakları Kapatıldı", *Son Havadis*, 28 Nisan 1971, s. 1, 7; "Ankara'da Dev-Genç ve Ülkü Ocağı kapatıldı", *Akşam*, 28 Nisan 1971, s. 1, 7.

39 "Akşam ve Cumhuriyet Gazeteleri kapatıldı", *Dünya*, 29 Nisan 1971, s. 1, 7.

40 "Kapatılan Cumhuriyet ve Akşam Gazeteleri", *Dünya*, 30 Nisan 1971, s. 7.

41 "Yasaklanan kitaplar teslim edilecek", *Hürriyet*, 29 Nisan 1971, s. 1; "Doğuda binlerce", *Son Havadis*, 29 Nisan 1971, s. 7.

42 Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 361; "Ankara'da üç gazete ile 2 dergi kapatıldı", *Hürriyet*, 30 Nisan 1971, s. 1, 9.

43 Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 229; "Ankara'da grev ve lokavt yasaklandı", *Dünya*, 4 Mayıs 1971, s. 1, 7.

44 "Asker ve sivil olarak çok sayıda tevkifler yapıldı", *Dünya*, 29 Nisan 1971, s. 1, 7; "Sıkıyönetim bölgelerinde dün yeniden tutuklamalar oldu", *Dünya*, 30 Nisan 1971, s. 1, 7; "Asker ve sivil 75 kişi gözaltına alındı", *Hürriyet*, 29 Nisan 1971, s. 1, 9.

45 "Ayaklanma ve Türkiye'yi Bölme Hazırlığı Vardı", *Son Havadis*, 29 Nisan 1971, s. 1, 7.

46 "Başkonsolos kurşuna", *Tercüman*, 19 Mayıs 1971, s. 7; Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 230.

Erim Hükümeti, eylemcilere gözdağı vermek amacıyla karşı sert bir bildiri hazırladı.⁴⁷ Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş tarafından TRT radyosunda okunan bildiriye göre; Başkonsolos Elrom'un serbest bırakılmaması durumunda THKP-C örgütü ile uzak yakın ilişkisi bulunanlar ve masum gençleri yayın ve sözleri ile kanunsuz hareketlere teşvik eden ve kimlikleri güvenlik kuvvetlerince önceden bilinen kimseler, sıkıyönetim bölgeleri dışında bulunsalar dahi, Sıkıyönetim Kanunu gereğince hemen gözaltına alınarak en yakın sıkıyönetim komutanlığına teslim edilecektir. Her ne sebepten olursa olsun adam kaçıranlar ve bunlara yardım edenler için idam cezasını öngören kanun tasarısı hemen Büyük Millet Meclisi'ne sunulacaktır. Elrom'un öldürülmesi durumunda, Meclis'e sevk edilecek kanun, makale de şamil edilerek, yani geriye götürülerek, benzer suçları işlemiş olan aynı örgütün tutuklu üyeleri de idam cezasıyla yargılanacaklardır.⁴⁸ Bildiride yer alan adam kaçırmaya suçuna idam cezasını öngören bir yasayı geriye dönük işletilebileceğinin ifade edilmesi anayasa açısından sıkıntılıydı. Bu yüzden Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu'nun başını çektiği reformist hizip çok sert tepki gösterdi.⁴⁹ Nihat Erim'in basın danışmanı Kurtul Altuğ'un anlattıklarına göre, hükümet bildirisini, sanki bir merkezden emir almış gibi valiler ve sıkıyönetim komutanları hükümetin istemediği bir şekilde uygulamaya başlamışlardır. Çok sayıda suçsuz kişinin de tutuklanmasına neden olmuştur.⁵⁰

Hükümet bildiriyle birlikte denetim artık Erim Hükümeti'nin elinden neredeyse tamamen çıkararak istihbarat servislerinin ve sıkıyönetimin eline geçti. 18 Mayıs itibariyle bütün sola karşı geniş kapsamlı gözaltı ve tutuklama harekâtı başladı. İlimli sol tarafından "*Balyoz Harekâtı*" olarak adlandırılan bu operasyonlarda sendikacıların ve TİP taraftarlarının yanı sıra genelde aydın sınıfına mensup kişiler, öğrenciler, öğretmenler ve genç akademisyenler gözaltına alınıp tutuklandı.⁵¹ İlk gün gözaltına alınanlar arasında Tarık Zafer Tunaya, İsmet Sungurbey, Muammer Aksoy, Bülent Tanör⁵² Bahri Savcı,⁵³ gibi akademisyenler yer alırken; diğer yandan Kemal Türkler, Kemal Sülker, Kemal Nebioğlu, Şinasi Kaya, Hilmi Güner, Yaşar Kemal,⁵⁴ İlhami Soysal, Uğur Mumcu gibi sol görüşlü yazar ve sendikacılar da bulunuyordu.⁵⁵ 19 Mayıs'ta ise, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Kemal Burkay, Tahsin Ekinci, Mehdi Zana, Ruşen Aslan, Samim Kocagöz, Rasih Nuri İleri, Erdoğan Güçbilmez, Cemal Reşid Eyuboğlu ile Prof. Mümtaz Soysal sıkıyönetim komutanlıklarına teslim olmuşlardır. Yazar Doğan Avcıoğlu da Antalya'da yakalanmıştır.⁵⁶ TİP Genel Sekreteri Şaban Erik teslim olmuştur.⁵⁷

Gözaltına alınanlar arasında Başbakan Nihat Erim'in yakın dostu Ankara Üniversitesi anayasa profesörü Bülent Nuri Esen'in de olması şaşırtıcıydı. Esen'in gözaltına alındığı gün, Prof.

47 Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, 7 Gün Yayınları, Ankara, 1973, s. 70-71.

48 "Hükümet Diyor Ki", *Dünya*, 18 Mayıs 1971, s. 1.

49 Altuğ, *a.g.e.*, s. 75-76.

50 Altuğ, *a.g.e.*, s. 73.

51 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 180-181.

52 "Solcu profesör, yazar ve sendikacı", *Dünya*, 19 Mayıs 1971, s. 7.

53 "Yüzlerce kişi gözaltına alındı", *Hürriyet*, 19 Mayıs 1971, s. 9.

54 "Yurdun çeşitli yerlerinde", *Akşam*, 19 Mayıs 1971, s. 7.

55 "Yüzlerce kişi gözaltına alındı", *Hürriyet*, 19 Mayıs 1971, s. 9.

56 "Arananlardan bir kısmı daha teslim oldu", *Dünya*, 20 Mayıs 1971, s. 7. Ünlü yönetmen Yılmaz Güney ve yazar Fazıl Hüsni Dağlarca da 26 Mayıs 1971'de gözaltına alınmıştı. "Yılmaz Güney ve F. Hüsni Dağlarca gözaltına alındı", *Dünya*, 27 Mayıs 1971, s. 1.

57 "325 kişi gözaltına alındı", *Akşam*, 20 Mayıs 1971, s. 7.

Dr. Uğur Alacakaptan, Doç. Dr. Mukbil Özyürek, Dr. Adil Özkol ve Doç. Dr. Burhan Cahit Ünal da tutuklanmıştır.⁵⁸

Toplumun ılımlı sol görüşlü olarak tanıdığı entelektüellerin dışında da Anadolu'nun birçok yerinde legal ve illegal sola karşı geniş kapsamlı gözaltına almalar olmuştur. Operasyonun ilk gününde Konya'da; 37 kişi Dev-Genç ve TÖS üyesi, Kayseri'de; devlet güvenliğini sarsıcı eylemler yaptıkları gerekçesiyle çeşitli mesleklere mensup 77 kişi, Gaziantep'te; Dev-Genç'e mensup 22 öğretmen, 2 avukat, 7 öğrenci, İskenderun'da; 18, Tarsus'ta; 12 TÖS üyesi öğretmen de gözaltına alındı. Trabzon ve Adana'da ise 60 kişinin gözaltına alındığı bildirildi.⁵⁹ İkinci gün ise 325 kişi gözaltına alınmış olup en çok gözaltının 120 sayısı ile İçel'de olması gözlerden kaçmamıştır. Yine diğer illerde de gözaltına alınanların hepsinin sol görüşlü kişiler olduğu görülmektedir.⁶⁰ Üçüncü günde de Kütahya, Elazığ, Bursa, Karaman, İzmit, Kilis, Siirt ve Hatay'da yapılan operasyonlarda toplam 101 kişi gözaltına alınmıştır.⁶¹ Gözaltılarının yanı sıra sıkıyönetim komutanlığı arananların isimlerini her gün basına bildiriyordu.⁶² Sonuç itibariyle harekâtın sonunda masum ya da suçlu binlerce sol görüşlü insan cezaevine gönderilmiştir.⁶³ Anadolu'nun çeşitli illerindeki geniş kapsamlı tutuklamalar karşısında Erim Hükümeti'nin reformcu kanadı; her ne kadar hayal kırıklığına uğrasa da serzenişte bulunmaktan başka ellerinden bir şey gelmemiştir.⁶⁴

Başbakan Nihat Erim'in hükümet bildirisinin ardından sıkıyönetim komutanlığının ılımlı solu da içine alan geniş kapsamlı operasyonu karşısında çok üzgündü. Özellikle en yakın dostu Bülent Nuri Esen gibi masum kişilerin tutuklanması karşısında çare aramaya yönelmiştir. Hemen bütün illere telle bildirilmek üzere bir genelge kaleme almıştır. Genelgeye göre; hükümet bildirisi bazı valilerce yanlış anlaşılmalı ve yanlış uygulanmıştır. Bunun sonucunda gereksiz tutuklamalara gidilmiştir. Hükümetin amacının; aslında *"memleketi bir anarşi yuvası haline getiren militan ve kanunen suç işlemiş durumda olan kişilerin"* anayasa ve kanunlar çerçevesinde gözaltına alınması olduğu ifade edilerek suçsuz vatandaşların tedirgin edilmemesi istenmiştir.⁶⁵ Genelgenin valiliklere ulaşmasıyla birlikte ilk olarak İçel'de tutuklananların yarısından çoğu serbest bırakılmıştır.⁶⁶

Bu arada Elrom'u kurtarmak için yapılan bütün bu gözaltılar, Elrom'un öldürülmesini hızlandırdı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, İstanbul'da 22 Mayıs saat 24.00'dan ertesi günü saat 15.00'a kadar sokağa çıkma yasağı ilan ederek⁶⁷ 30 bin askerle ev ev arama yaptı.⁶⁸ Köşeye sıkıştığını anlayan örgüt üyeleri; Elrom'u ikisi kulağının arkasından, diğeri ensesinden olmak

58 "İstanbul'da 116, İzmir'de 54 kişi gözaltında", *Dünya*, 22 Mayıs 1971, s. 1.

59 "Yüzlerce kişi gözaltına alındı", *Hürriyet*, 19 Mayıs 1971, s. 1, 9.

60 "325 kişi gözaltına alındı", *Akşam*, 20 Mayıs 1971, s. 1, 7.

61 "Gözaltına alınan 101 kişi", *Akşam*, 21 Mayıs 1971, s. 7.

62 "Arananlar", *Akşam*, 19 Mayıs 1971, s. 7; "18 Sayılı Bildiri ile Aranan Kimseler", *Dünya*, 19 Mayıs 1971, s. 7. Bu arada Anayasa Mahkemesi Atatürk ilkelerine aykırı hareket etmekten ve irticai amaçlarından dolayı Milli Nizam Partisi'ni 21 Mayıs 1971 tarihinde kapattı. "Milli Nizam Partisi kapatıldı", *Tercüman*, 22 Mayıs 1971, s. 1, 7. 21 Temmuz 1971'de ise Türkiye İşçi Partisi kapatıldı. "İşçi Partisi kapatıldı", *Günaydın*, 21 Temmuz 1971, s. 1.

63 Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 230.

64 Altuğ, *a.g.e.*, s. 74.

65 "Başbakan, valiliklere genelge gönderdi", *Akşam*, 23 Mayıs 1971, s. 1, 7.

66 Altuğ, *a.g.e.*, s. 75.

67 "Sıkıyönetim Komutanlığının 22 sayılı bildirisi", *Son Havadis*, 23 Mayıs 1971, s. 1, 7.

68 "30 bin asker İstanbul'u taradı", *Hürriyet*, 24 Mayıs 1971, s. 1, 7.

üzere üç kurşunla öldürüp kaçtılar.⁶⁹ Kaçanlardan Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir, Maltepe’de Binbaşı Dinçer Erkan’ın evine sığındılar. Binbaşının 14 yaşındaki kızı Sibel Erkan rehin alındı.⁷⁰ Uzun süren rehine krizinin ardından güvenlik güçlerince yapılan operasyonla Hüseyin Cevahir öldürüldü, Mahir Çayan ise yaralı kurtuldu.⁷¹ Yargılamalar sürerken Mahir Çayan ve arkadaşları; tünel kazarak 30 Kasım 1971’de, Maltepe Cezaevi’nden firar edeceklerdir.⁷²

İlimli solun yanı sıra aşırı sola karşı da operasyonlar yapılıyordu. Aşırı solun liderliğini yapan THKP-C örgütüne karşı geniş kapsamlı operasyonlar gerçekleştirildi. Örgüt liderlerinden Cihan Alptekin ve Tayfun Cinemre Tekirdağ’da yakalandı.⁷³ 31 Mayıs’ta da Adıyaman’ın Gölbaşı ilçesinin inekli köyü yakınlarında jandarma ile silahlı çatışmaya giren aşırı solun bir diğer silahlı örgütü THKO’cu Sinan Cemgil, Kadir Manga ve Alpaslan Özdoğru öldürülmüştür.⁷⁴

Bu arada yabancı basın, Türkiye’yi yakından takip ediyordu. Bir Fransız televizyonu tarafından Başbakan Nihat Erim’e son zamanlarda sıkıyönetimin aydınlara karşı aşırı hareketlere giriştiği yolunda bir soru yöneltilmiştir. Erim, bu tür haberlerin yabancı basına maksatlı olarak aksettirildiğini, bunların iftira olduğunu ve yabancı basının istediği zaman Türkiye’ye gelip inceleme yapabileceğini söylemiştir.⁷⁵ Erim, yabancı basına her ne kadar aydınlara karşı baskı yapılmadığını söylese de bu tür iddiaların gerçek olup olmadığı konusunda endişeye düşmüş ve endişesini Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın huzurunda Ankara Sıkıyönetim Komutanı’na aktarmıştır. Suçu ispatlanmamış kişilerin uzun süre gözaltında bulundurulmaması gerektiği fikrini açıklayan Erim’e, sıkıyönetim komutanının karşı çıkması üzerine O, her ne kadar başbakanlıktan istifa etme kartını gösterse de pek başarılı olamamıştır.⁷⁶ Cumhurbaşkanı Sunay ile kuvvet komutanlarının katıldığı 25 Temmuz 1971 tarihli toplantıda da aşırı sol başta olmak üzere ilimli solunda da tasfiye edilmesi gerektiğine dair askeri kanadın görüşleri karşısında Erim, aydınlara çoğunun biraz sola eğilimli olduklarını, bunların hepsinin tasfiye edilmesi durumunda işlerin daha kötü bir hal alacağını ve kısacası sola karşı mücadelede dengeye önem verilmesi gerektiğini savunmuştur. Bütün çabalarına rağmen Erim, askeri kanadı ikna etmeyi başaramamıştır.⁷⁷

9 Martçı sol darbeciler ile İlhan Selçuk ve Uğur Mumcu gibi ünlü gazeteciler Ziverbey Köşkü’ne götürülerek işkenceye maruz kalmışlardı.⁷⁸ Feroz Ahmad’a göre de gözaltına alınanlara yaygın bir biçimde işkence yapılmıştı. Amaç, siyasi mahkûmların iradesini işkencelerle kırarak siyasetten uzaklaştırmaktı.⁷⁹ Başbakan Nihat Erim, görevden ayrıldıktan sonra ortaya çıkan işkence iddiaları karşısında, kendisine bu yönde hiçbir şikâyetin gelmediğini ifade ederek kendisini

69 “Başkonsolos Öldürüldü”, *Son Havadis*, 24 Mayıs 1971, s. 1.

70 “14 yaşındaki kız çocuğunu rehin aldılar”, *Dünya*, 31 Mayıs 1971, s. 1, 7.

71 “H. Cevahir öldü Çayan yakalandı”, *Tercüman*, 2 Haziran 1971, s. 1, 9.

72 “Çayan Kaçtı”, *Akşam*, 1 Aralık 1971, s. 1, 7.

73 Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 231; “Cihan Alptekin olduğu sanılan biri ele geçirildi”, *Akşam*, 1 Haziran 1971, s. 1, 7.

74 “Sinan Cemgil ve iki Dev-Gençli öldürüldü”, *Akşam*, 1 Haziran 1971, s. 1, 7.

75 “Erim: Ordu önce reform istiyor”, *Hürriyet*, 7 Haziran 1971, s. 1, 9.

76 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 225.

77 Erim, *Günlükler*, s. 972-973.

78 Aydın-Taşkın, *a.g.e.*, s. 229.

79 Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, s. 181.

savunacaktır.⁸⁰

3. Ulusal Basının Balyoz Harekâtı Karşısında Tutumu

12 Mart'ı ve Nihat Erim Hükümeti'ni destekleyen sol, Başbakan Nihat Erim'in 23 Nisan'daki "Balyoz" açıklaması sonrasında aslında Muhtıra'nın AP'ye değil, kendilerine karşı verildiğini anlamışlardır. Ardından desteklemekte oldukları Erim Hükümeti'ne ve Muhtıra'ya karşı sert bir tavır sergilemeye başlamışlardır. Solun en önemli temsilcilerinden Devrim Dergisi'nde yazan İlhami Soysal, bütün devrimci ve solcuların; geniş kapsamlı reform yapacağı iddiasıyla gelen Erim Hükümeti'ni desteklediğini, ancak 23 Nisan'da Başbakan Erim'in Balyoz açıklamasıyla hayal kırıklığına uğradıklarını kaydetmiştir. Balyoz açıklamasıyla birlikte hükümetin bir reform hükümeti olduğu yönündeki anlayış birden bire "Zaptiye hükümeti" olduğu anlayışına dönüşmüştür. Reformlar bir kenara itilerek "her şeyin başı asayistir" anlayışı getirilmiştir. Erim'in önce huzuru sağlamak için anayasanın değiştirilmesi gerektiğine dair olan bu konuşması; 12 Mart'tan 23 Nisan'a kadar ülkede yaratılmış olan "hayalci reformcuların iskambilden şatoları bir anda yıkılmıştır". Erim'in reformcu hükümeti yerine sanki AP'li Süleyman Demirel'in, DP'li (Demokrat Parti) Adnan Menderes'in, CHP'li Recep Peker'in hükümetleri gelmiştir. Eleştirilerini gittikçe sertleştiren Soysal'a göre, yıllardır sola karşı yapılan baskılar ve zulümler görmezden gelinirken; birkaç iş adamını rahatsız eden olaylar "anarşi ve asayişsizlik" olarak nitelendirilmektedir. Bu bahaneyle ülkeye faşizm getirilmeye çalışılmaktadır. Başbakan Nihat Erim de reform tartışmalarını ve kalkınma sorunlarını unutarak bir anda "Zaptiye Nazırı" olarak ortaya çıkmaktadır. Soysal, Erim Hükümeti'ne bunları yaptırmanın eski Başbakan Süleyman Demirel, parlamento ve darbeciler olduğunu iddia etmiştir. Bu grupların artık temsilcisinin Nihat Erim olduğunu aktararak Erim'in 1946 yılındaki Şal Olayı'nı⁸¹ gündeme getirmiştir.⁸² Aynı dergide yazan Yılmaz Akkılıç da Erim Hükümeti'nin reformları gerçekleştireceği konusunda şüpheleri olduğunu dillendirmiştir.⁸³

Devrim Dergisi yazarlarından Uğur Mumcu, AP hükümetleri döneminde ülkenin yer altı ve yer üstü kaynaklarının yabancılara satıldığından söz ederek, bunun sorumlularının cezalandırılması gerekirken; başkalarını cezalandırmaya kalkılmasının adaletsizlik olduğunu sert bir dille kaydetmiştir.⁸⁴

Yine Devrim Dergisi, "Atatürk'ün emaneti gençlikten alınamaz!" başlıklı manşetiyle Erim Hükümeti'nin anarşistlere yönelik sert tedbirleri öngören balyoz açıklamasına tepki göstermiştir. Dergi, hükümetin sözünü ettiği anarşistlerin "Türkiye Cumhuriyeti'ni ağır bir tehlike içine

80 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 225-226.

81 Nihat Erim'in 30 Mayıs 1946 tarihinde, partiler arası ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde, Ulus Gazetesi'nde "Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?" isimli makalesinde yer alan "Her zamandan ziyade uyanık bulunmamız lazım gelen günlerde yaşıyoruz. Fert olarak ve millet olarak gayemiz, şerefli bir ömür sürmektir. Demokrasi de hürriyet de bize bu neticeyi sağladığı nispette değerlidir. Gayeyi vasıtalara kurban etmiş mevkiine düşmemek için, gözlerimizi ufuklardan ayırmamalıyız" cümleleri O'nun demokrasiyi ve hürriyetleri ortadan kaldırıp istibdat rejimine dönmeye çalışmakla suçlanmasına neden olmuştur. Kendisinin yanlış anlaşıldığını ifade etse de kimseyi inandıramamış ve bu makaleden sonra "Şalçı Nihat Erim" olarak anılmaya başlanmıştır. İsrail Karataş, İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2020, s. 55-59.

82 İlhami Soysal, "Apaçık: Balyoz gibi inmek", *Devrim*, 27 Nisan 1971, s. 3.

83 Yılmaz Akkılıç, "Ortaya Çıkan Gerçek", *Devrim*, 27 Nisan 1971, s. 2.

84 Uğur Mumcu, "Suç değil mi?", *Devrim*, 27 Nisan 1971, s. 2.

düşüren parlamentoya karşı savaştan devrimci gençlik” olduğunu belirtmiştir. Devrimci gençlere karşı sert tedbirler için Muhtıra'nın suçladığı parlamento övülerek destek arayışına girilmiştir. Parlamenteonun yanı sıra siyasi partiler de hemen hükümetle kaynaşarak işbirliğine girişmiştir. AP hükümetlerinin çıkartmak isteyip de çıkartamadığı temel hak ve özgürlükleri yok sayan kanun taslakları raftan indirilerek kanunlaştırılmaya başlanmıştır. Bunlar yapılırken en önemlisi de anarşiden sorumlu tutulan gençlerin Atatürk'ün emaneti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ile ilgilenmemeleri için yaz kampları, kültür merkezleri ve bürolar gibi eğlence yerleri açılmaya çalışılmıştır. Bütün bu tespitlerinden sonra Dergi, hükümeti şiddetin şiddeti doğuracağı konusunda uyarmıştır.⁸⁵

Devrimcilere karşı sert tedbirler almaya hazırlandığı iddia edilen hükümete karşı eleştirilerini sürdüren Devrim Dergisi, hükümetin asayiş olaylarının sona erdirilmesinden sonra reformların hızlıca gerçekleştirileceği yönündeki açıklamalarını pek inandırıcı bulmamaktaydı. Bu açıklamalar bunalımın nedenini asayişsizlikte gören siyasi parti ve parlamenteonun görüşünün tıpkı aynıydı. Böylece hükümet, onların görüşlerini benimseyerek onlara karşı boyun eğmekteydi. Öte yandan 12 Mart Muhtırası'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğinin ağır bir tehlikeye düşürmekle suçlanan parlamenteoydu. Erim Hükümeti, de bu parlamenteodan anarşiyi durdurmak için yardım istemiştir. Devrimcilere karşı alınacak en sert tedbirler bile devrimcileri sindirmeyecek ve bunalımın daha da artmasına neden olacaktır. Çünkü bunalımın nedeni; Türkiye'nin tarihsel koşullarına ters düşen sosyo-ekonomik düzen içerisinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Erim'in bunalımın çözümünü devrimcileri sert kanunlarla susturmakta araması daha büyük anarşi olaylarının çıkmasına neden olacaktır. Kısacası sorun; baskıyla değil, düzen değişikliğiyle çözülebilecektir.⁸⁶

12 Mart rejimine muhalif dergilerden Ortam Dergisi, Başbakan Nihat Erim'in balyoz açıklamasını özgürlüklerin üzerine şal örtülmeye hazırlandığı şeklinde aktarmıştır. Ülkenin bekasını özgürlüklerden daha ileride gören Erim'in özgürlük anlayışı aradan uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen değişmemiştir. Zira 1946 yılında geçici bir süre için *“Hürriyetlerin üzerine şal örtülebileceğini”* söylemişti. Nihayet Erim, bu sözlerini hayata geçirmeye koyulmuştur. *“Tedbirler balyoz gibi anarşistlerin kafalarına inecektir”* diyen Erim'in bir takım anayasa değişiklikleri ile anarşiyi ortadan kaldırmayacağı bir gerçektir.⁸⁷ İlerleyen günlerde de Ortam Dergisi, Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki 30 Mayıs 1946 tarihli *“Demokrasi gaye mi vasıta mı?”* başlıklı makalesini aynen yayınlarken Erim'in aslında antidemokratik bir kişiliğe sahip olduğunu kanıtlamaya çalışacaktır.⁸⁸

Ortam Dergisi yazarlarından Kemal Bisalman'ın, Erim'in Muhtıra'nın üçüncü maddesinin uygulamaya geçmesini engellemek adına tutucu parlamenteoya dayanarak reformları *“kuşa çevireceği”* hususunda endişeleri bulunuyordu. Parlamenteoya dayanarak reformların yapılamayacağına inan Bisalman'ın, Erim'e tavsiyesi başbakanlıktan hemen istifa etmesidir.⁸⁹ Anlaşılacağı üzere, Ortam Dergisi'nin balyoz açıklaması karşısında tutumu Devrim Dergisi kadar sert değildi. Daha ziyade hükümeti, uarmaya yönelik eleştirilerde bulunuyordu.

85 “Atatürk'ün emaneti gençlikten alınamaz!”, *Devrim*, 27 Nisan 1971, s. 1, 7.

86 “Bakış: Baskı neyi halleder?”, *Devrim*, 27 Nisan 1971, s. 1.

87 “Nihat Erim, özgürlüğe şal örtmeye mi hazırlanıyor?”, *Ortam*, 3 Mayıs 1971, s. 4.

88 “Demokrasi gaye mi vasıta mı?”, *Ortam*, 21 Haziran 1971, s. 6.

89 Kemal Bisalman, “Erim ve Parlamenteoculuk”, *Ortam*, 3 Mayıs 1971, s. 7.

Nihat Erim'in balyoz açıklaması karşısında 12 Mart rejimine muhalif Akşam Gazetesi yazarlarından İlhami Soysal'ın da Erim ve 12 Mart ile ilgili olarak büyük bir hayal kırıklığına uğradığı görülmektedir. Sorunları sert ve anti demokratik tedbirler alarak çözmeye çalışan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ile Nihat Erim arasında artık hiçbir farkın olmadığını kaydederek “*al birini vur ötekine*”⁹⁰ şeklinde sert değerlendirmelerde bulunmuştur. Soysal'ın anlatımlarına göre; Erim'in 23 Nisan balyoz açıklamasına şeriatçılardan ve faşistlerden büyük destek gelmiştir. AP, DP ve CHP büyük bir memnuniyet duymuştur. Önceden NATO ve Amerika'nın da desteğini almış olan Erim'in Türkiye'yi kalkındırmasa bile kalkınma meselelerinin konuşulmasını sağlaması iyi bir gelişmeydi.⁹¹ Nihat Erim'in asayiş sorunlarını önceleyen konuşmasına en çok destek veren CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de Soysal tarafından sertçe eleştiriliyordu.⁹²

Akşam Gazetesi vasıtasıyla İlhami Soysal'dan sonra Erim'e ve açıklamalarına en büyük tepkilerden birisi de sol eğilimi yazar Çetin Altan'dan gelmekteydi. Altan, sert eleştirilerine geçmeden önce Erim'i sevdiğini belirterek samimi bir şekilde uyararak istediğini kaydediyordu. Muhtıra'da, bunalımdan dolayı AP ve parlamento suçlanmasına rağmen, şimdi suçlu olarak devrimcilerin gösterilmesi mantıksızdı. Reformlar ve asayiş sorunu ancak devrimcilere dayanarak halledilebilir. Muhtıra'da suçlanan karşı devrimcilere dayanarak reformları gerçekleştirmeye çalışmak, başarısızlığa neden olacağı gibi Erim bu süreçte “*politika sahnesinde harcanacaktır*”.⁹³ Burada Çetin Altan'ın ileri görüşlü olduğu ifade edilebilir. Başbakanlık görevinin sona ermesiyle birlikte Erim, ne sözünü ettiği reformları gerçekleştirebilmiş ne de politik hayatını ondan sonra sürdürebilmiştir. Hiçbir tarafa yaranamamış emekli bir politikacı konumuna sürüklenmiştir.⁹⁴

Samimi uyarılarından sonra yazar Çetin Altan, Erim'i sert bir dille eleştirmeye başlıyordu. Devrimciler olarak kendileri, Muhtıra'nın ardından başbakanlık koltuğuna oturan Erim'e ve onun reform söylemlerine inanmışlardı. “*Devrimcileri budamak*” adına bir taktik uygulandığını düşünmüyorlardı. Muhtıra'nın suçladığı karşı devrimcilere dayanarak, asayiş sorunu bahanesiyle devrimcilerin üzerine gidilmesi hükümete hiçbir şey kazandırmayacaktır. Ne asayiş sorunları çözülebilecek ne de reformlar yapılabilecektir. Zaten Türkiye'nin asayiş sorunu 24 saat içerisinde çözülebilecekken; kasten çözülmemektedir. Asayiş sorunları bahanesiyle devrimcilerin sindirilmesi ve reformların gerçekleştirilmemesi hayal edilmektedir. Erim'in hatası kendisini başbakanlığa getiren devrimcilere dayanarak reformları gerçekleştirmek yerine, en ağır bir şekilde suçlanmış bir parlamentoya dayanmak istemesidir. Bu politikayla başarıya ulaşamayacağını şöyle aktarmıştır: “*Bu tutumla ne kadar yürütebilir bu işi...Bir yıl, iki yıl, sonra. Bir toplumun aydın ve devrimci kesimine zıt düşerek başarıya ulaşılabilirse İnönü'ler, Menderes'ler, Demirel'ler ulaşırdı o başarıya... Her birinin yapmadığı gaddarlık kalmadı*”.⁹⁵ Akabinde Altan, Başbakan Erim'in geçmişte fikir özgürlüğüne ve işçi haklarına sahip çıkan bir isim olarak bilindiğini, fakat başbakanlık koltuğuna oturduktan bir ay sonra egemen sınıfların baskılarına boyun eğerek reformları geri plana iterek adeta bir “*zaptiye çavuşuna*” dönüştüğünü vurguluyordu. Bir zaptiye çavuşu olarak Nihat Erim, anayasayı uygulamak yerine anayasayı “*kuşa çevirme*” planı içerisine girmiştir.

90 İlhami Soysal, “Görünüş: Gelen gideni aratır”, *Akşam*, 24 Nisan 1971, s. 1, 7.

91 İlhami Soysal, “Görünüş: Kimden Yana”, *Akşam*, 25 Nisan 1971, s. 1, 7.

92 İlhami Soysal, “Üslup aynı üslup ama..”, *Akşam*, 26 Nisan 1971, s. 1, 7.

93 Çetin Altan, “Erim'i yürekten uyararak isteriz”, *Akşam*, 24 Nisan 1971, s. 2.

94 Karataş, *a.g.t.*, s. 853.

95 Çetin Altan, “Zavallı Türkiye”, *Akşam*, 25 Nisan 1971, s. 2.

Erim, Atatürk'ün ismini kullanarak devrimcilere karşı bir faşist baskıya hazırlık yapmaktadır. Yine Atatürk'ün ismini öne sürerek İnönü'nün getirdiği emperyalizmi Türkiye'de perçinlemeye çalışmaktadır.⁹⁶

Nihat Erim'in balyoz açıklamasına sol basının aksine, sağ basının büyük bir destek verdiği görülmektedir. Bunlardan Son Havadis Gazetesi, solculara karşı alınacak sert tedbirleri desteklediklerini açıkça ifade etmenin yanı sıra bunalımdan AP'nin sorumlu olmadığını başbakanın konuşması dolayısıyla kanıtlandığını ileri sürmüştür. AP'nin iktidardan el çektilmesine rağmen anarşi olaylarının devam etmesi anarşistlerin amacının AP'yi devirmek olmadığı, Türkiye Cumhuriyeti'ni ve demokratik rejimini yok etmeye yönelik olduğunu ortaya koymuştur. Bunlarla mücadele için AP'nin yıllardır savunduğu sert tedbirler ve anayasa değişikliği Erim Hükümeti tarafından kabul edilmesiyle birlikte AP'nin haklılığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla anarşiyi önlememe konusunda AP'ye nasıl bir haksızlık yapıldığı artık yavaş yavaş belirlemektedir. Bu teşhislerden sonra Gazete, ilginç bir öneride bulunmaktadır: "...eylemci anarşistler ve komünistler için tedbirler alınırken onları yazıları ile, kürsüleri ile, Cumhuriyet Senatosu çatısı altına kadar sızan beyanatları ile teşvik ve tahrik eden sözde yazar, profesör ve ihtilalci senatör taslaklarını da altında bulundurmak ve gerekli tedbirleri onlara da uygulamakta zaruret vardır".⁹⁷ Yani Gazete, ılımlı entelektüel solculara yönelik de tedbirlerin alınmasını talep etmektedir. Bu taleplerinin, Mayıs ayında sıkıyönetimce yerine getirildiği görülecektir.

Yine aynı Gazete'nin yazarlarından Abdullah Uraz da anarşinin sebebi olarak eski iktidar AP'nin suçlanması boş ve haksız olduğunu öne sürdükten sonra Erim Hükümeti'nin şiddetli tedbirlere başvuracak olmasından memnuniyet duyduğunu kaydetmiştir. Böylece Erim Hükümeti, sonunda AP ile aynı hizaya gelmiştir. Fakat anarşi olaylarını engelleme sadece bir hükümet meselesi değildir. Kanunlardan anayasaya kadar değişiklik ve adalet kurumunun çalışması meselesidir. Bunların yerine getirilmesi halinde başta hangi hükümet bulunursa bulunsun başarı sağlanır.⁹⁸

Son Havadis Gazetesi, AP hükümetlerinin zamanında anarşiye teşhis koyma konusunda ne kadar haklı olduğunu sürekli olarak işleyecektir. Gazeteye göre, anarşiye karşı AP hükümetlerinin yetersizliği görüşü kısa zamanda iflas etmiş, aslında anayasanın ve kanunlarının yetersizliğini iddia eden AP iktidarının görüşü kuvvet kazanmıştır. Zaten Erim Hükümeti, anarşiyi bitirme konusunda AP iktidarlarının istediği sert yasal tedbirlerden daha fazlasını istemiştir.⁹⁹ AP'nin anarşiye karşı sert tedbirler almasına ve anayasa değişikliği teklifine karşı çıkanlar ve onların yakınları, şimdi Erim Hükümeti'nde yer almaktadırlar. Onlar düne kadar AP'nin öne sürdüğü sert önlemleri, şimdi adeta tekrarlamaktadırlar. Yani AP'nin fikirleri, reformlara rağmen anarşi durmayınca Erim Hükümeti tarafından uygulanmaya başlanmıştır.¹⁰⁰

Öte yandan Son Havadis Gazetesi, Nihat Erim'in 23 Nisan balyoz konuşmasına kadar solcuların, Erim Hükümeti'ni desteklemelerinden söz etmekteydi. Erim'in sert tedbirler alacağını açıklamasıyla birlikte solcular, özellikle solcu yazarlar, hükümete ateş püskürmeye başlamışlardır. Solcuların hükümete yönelik, "Bir bırakırsak yalnız kalırsınız" şantajına karşı Gazete, hükümete

96 Çetin Altan, "Bitmez tükenmez bir devrimci düşmanlığı", *Akşam*, 27 Nisan 1971, s. 2.

97 "Gerçekler, gittikçe aydınlanıyor", *Son Havadis*, 24 Nisan 1971, s. 1.

98 Abdullah Uraz, "Görelim Savaşı...", *Son Havadis*, 24 Nisan 1971, s. 1, 7.

99 "Olaylardan Alınması Gereken Dersler", *Son Havadis*, 25 Nisan 1971, s. 1, 7.

100 Abdullah Uraz, "Nereden Nereye...", *Son Havadis*, 25 Nisan 1971, s. 1, 7.

parlamentonun sonuna kadar sahip çıkacağını ifade ederek sola gözdağı vermiştir.¹⁰¹ Yine sıkıyönetimi ve alınan tedbirleri destekleyerek, sıkıyönetime ve onun getirdiği uygulamalara ve anayasa değişikliklerine karşı çıkan solcuları eleştirmiştir. İlk itirazın Dev-Genç ile CHP'nin sol kanadındaki sosyal demokrasi derneklerinden ve Barolar Birliği Başkanı Prof. Faruk Erem ve ünlü solcu Mümtaz Soysal'dan geldiğini iddia eden Gazete, Erim Hükümeti'nin tam tersi bir şekilde hareket etmiş olması halinde saydığı bu kişilerin nasıl hareket edeceğini sorgulamıştır. Erim Hükümeti sağcılarla, Milliyetçilerle ve AP'lilerle mücadele edeceğiz demiş olsa idi bu kişiler, aynı tepkiyi göstermeyeceklerdi. Tam tersine bunların kan ve kelle isteyeceklerini ifade eden Gazete, eleştirilerini şöyle bitirmiştir: *“Bunlar sokak dövizleri ve sol gazete fikraları okuyarak memlekette neler olup bittiğini zanneden sözde aydınlardır”*.¹⁰² Sıkıyönetim kararı karşısında ise, AP ve diğer partiler hükümeti destekleyeceğini ifade ettiğini söyleyen Gazete, *“AP'nin savunduğu gerçekler gün yüzüne çıkmış, gerçek vatanseverler ciddi tehlikenin idrakine varmışlardır. Bu sonuç bile AP'nin uzun mücadele yıllarının ve hak savunuculuğu davasının bir zaferidir. Yılmadan, kırılmadan, incinmeden vazifeye devam edecektir”*,¹⁰³ sözleriyle sıkıyönetim ve diğer tedbirler konusunda AP'nin haklılığını bir kez daha ortaya koyma çalışmıştır. Görüldüğü üzere, Son Havadis Gazetesi alınacak tedbirleri desteklemenin yanı sıra AP'nin geçmiş politikalarının ne kadar doğru olduğunu kanıtlamak adına büyük gayret göstermiştir.

Sıkıyönetim komutanlarının Nisan ayının sonlarında yaptıkları tutuklamalar karşısında büyük sevinç duyan Son Havadis Gazetesi, bununla yetinilmeyerek *“Öğrencileri kandırıp, şartlandırıp sokağa döken Prof. kılıklı solcuların, anarşi teşvikçisi hocaların da”* gözaltına alınıp cezalandırılmalarını istenmekteydi. Akademisyenlerin bir kısmının ders notlarının ve kitaplarının tehlikeli olduğuna işaret ediliyordu.¹⁰⁴ Dolayısıyla ılımlı solun, sağ basın tarafından hedef gösterildiği açıkça görülmektedir.

Son Havadis Gazetesi ile aynı çizgide olan Dünya Gazetesi de Başbakan Nihat Erim'in açıklamalarını desteklemiştir. Gazete'ye göre, Erim'in anarşi karşısındaki teşhisi aslında AP'nin ortaya koyduğu teşhislerle aynı nitelikteydi. Anarşinin dış ülkelerden destek aldığı, reform isteklerinin bahane olduğu ve asıl amacın rejimi değiştirmek, Maoocu bir düzene geçmek olduğu yıllardır AP tarafından tekrarlanıyordu. Diğer yandan bu olayların anayasa çizgisinde kalmak suretiyle önlenemeyeceği öteden beri eski hükümetlerce ifade ediliyordu. Erim'in alınacak tedbirleri açıklaması üzerine anarşiyi tetikleyen bir takım gazeteler ve dergiler, tedbirlerin karşısında direnişe geçeceklerdir. Bu gazeteler aslında Erim Hükümeti'ni destekleyen sol gazetelerdir. Bu hususta hükümet dikkatli hareket ederek *“hürriyet elden gidiyor”* feryatlarına kulak asmamalıdır.¹⁰⁵ Aynı şekilde sol basın da Erim Hükümeti'nden politikasını belirlerken sağ ve basınına dikkate almamasını istiyordu.

Öte yandan yazar Bedii Faik de, anarşi karşısında yıllardır eski Başbakan Süleyman Demirel'in savunduğu fikirlerin Erim Hükümeti'nin üyeleri ve İnönü tarafından benimsenerek savunulmasını eleştiriyordu. Çünkü AP hükümetleri döneminde bu kişiler, Demirel'in alınmasını

101 “Dün övdüler şimdi sövüyorlar”, *Son Havadis*, 26 Nisan 1971, s. 1.

102 “Çuvaldızcılar iğneden korkuyor”, *Son Havadis*, 27 Nisan 1971, s. 1.

103 “Şimdi durup düşünme çağı”, *Son Havadis*, 28 Nisan 1971, s. 1.

104 “Bütün Hainler Suçüstü Yakalanıyor”, *Son Havadis*, 30 Nisan 1971, s. 1.

105 “Başbakanın konuşması”, *Dünya*, 25 Nisan 1971, s. 1.

zorunluğu gördüğü sert tedbirlerin karşısında yer alıyorlardı. Şimdi ise Demirel'in fikirlerinin aynısının uygulanmasının gerekliliğini savunuyorlar: “*Ve hazin olanı, Demirel onların ancak şimdi söyleyebildiklerini daha o günlerde haykırırken, bu beyler ve paşalar aksini söyleyip anarşi anarşiyi körükliyorlar ve üstelik Demirel'in sözlerini de bir hükümet zaafı saymayı hüner sayıyorlardı. Şimdi aylar ve yıllar sonra varabildikleri aynı seviyeyi birer keramet sanan da gene aynı kendileriyle değişmez dervişleridir!*”.¹⁰⁶

Sıkıyönetimin ilan edilmesi üzerine bir makale kaleme alan Bedii Faik, sıkıyönetimi desteklemiştir. Sıkıyönetimin ilanı Erim Hükümeti'nin “*önce reform ve sonra dolayısıyla huzur*” formülünün iflasının en büyük göstergesidir. Hükümetin, tek hedefi sadece huzuru sağlayıp ülkeyi seçimlere götürmesi gerekirken, reform peşinde koşması yanlıştı. Hükümet kurulur kurulmaz solcuların tahrikleri ve teşvikleriyle her sorunun çözümünde reformların gerçekleştirilmesi gerekliliği öngörülmüştür. Yapılacak reformların açıklanmasına rağmen asayişin sona ermemesi, onların asıl isteğinin reform olmadığını bir kez daha kanıtlamıştır. Hükümetin bundan sonraki süreçte solun küskün tavrına aldanarak reform işlerine geri dönmemesi daha önem taşımaktadır.¹⁰⁷ Gerçekten de yukarıda da görüldüğü üzere, bu süreçte Erim Hükümeti'ne karşı küskün bir tavır takınıyordu.

Sağ çizgide yayın yapan Tercüman Gazetesi de hükümetin reformlarla ilgilenmek yerine önceliğini asayiş sorunlarına vermesi gerektiğinin altını çiziyordu. Bu anlamda anarşi karşısında sert tedbirlerin alınacağına açıklanması yerindedir. Öte yandan anarşistlerin eylemlerinin amacı; toprak, eğitim, hukuk ve vergi gibi reformların yapılması olmayıp Marksist felsefenin hakim olduğu yeni bir düzenin kurulmasıdır. Anarşiyle mücadelede geline nokta Nihat Erim ve İnönü'nün; Süleyman Demirel ile aynı fikirde buluşmuş olması da taktire şayandır.¹⁰⁸

Sağ çizgide yayınlar yapan Hürriyet Gazetesi de Başbakanın açıklamalarının hemen ardından onu destekleyen bir mesaj yayınlıyordu. Anarşiye karşı alınacak tedbirler konusunda hükümetin acele etmesi gerektiğinin altını çizerek uyarıyordu: “*Eğer vakit geçirilirse, eğer tereddütlere düşülürse, ortalığı karıştıranlar, baskı gruplarını harekete geçirmeye çalışanlar da çoğalacak ve yine bir daha çıkmaza girecektir. Bir an önce ne yapılacaksa yapılmalı, devlet, devlet haline getirilmeli, bölünme ihtimalleri ortadan kaldırılmalı, asıl önemlisi kişi özgürlüğüne yönelen baskılar, tehditler bitmeli, bitirilmelidir*”.¹⁰⁹ Gazetede, özgürlükleri tehdit edenin, hızla yükselen anarşi olaylarının olduğu görüşü vardır. Oysa, sol basın bunun tam tersini ifade ediyordu.

Genel olarak sosyal demokrat bir çizgide yer alan Milliyet Gazetesi'nde yazan Abdi İpekçi'nin sert tedbirlere yaklaşımı olumlu olmakla birlikte hükümete sınırsız yetkilerin verilmesinden yana değildir. Çünkü verilecek sınırsız yetkilerin, dikta rejimlerini doğurabileceğini düşünüyordu. Hükümetin anayasa ya da kanunlarla alacağı tedbirlerin başarıya ulaşmasını ise, onları uygulayacak etkili kadroların varlığına bağlıyordu.¹¹⁰

106 Bedii Faik, “Kopyacının kuvveti!”, *Dünya*, 25 Nisan 1971, s. 1.

107 Bedii Faik, “Yalnız Huzur!”, *Dünya*, 28 Nisan 1971, s. 1.

108 “Bir zamanlar maziye bak...”, *Tercüman*, 26 Nisan 1971, s. 3, 7; Başyazı, “Ahlak buhranı ve asayiş...”, *Tercüman*, 25 Nisan 1971, s. 1, 7.

109 “Hükümeti uyarıyoruz!”, *Hürriyet*, 26 Nisan 1971, s. 1.

110 Abdi İpekçi, “Durum: Tedbirler ve Uygulama”, *Milliyet*, 23 Nisan 1971, s. 1, 9.

Erim'in sözünü ettiği balyozun “cana ve mala karşı sistematik bir şekilde geliştirilen şiddet ve zorbalık eylemlerine” karşı olacağını düşünen yazar İpekçi'ye göre, öyle olması halinde solcuların ülkenin faşizme götürüleceği iddiasının ne kadar yersiz olduğu anlaşılacaktır. Gerçek düşünce özgürlüğünden yana olanların şiddet eylemlerinin karşısında yer alması gerekir. Çünkü şiddet eylemleri ile mücadele faşizme giden yolu tıkamanın yanı sıra özgürlükleri korur.¹¹¹

Sıkıyönetimin ilanı karşısında ise İpekçi, “İktidarın şiddeti önlemek üzere şiddet tedbirlerine başvurmak zorunda kalması üzücüdür. Dileğimiz sıkıyönetim süresinin özgürlükleri fazla kısıtlamaya lüzum kalmadan tamamlanabilmesi ve ülkemiz için olumlu sonuçları sağlayabilmesidir”¹¹² şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Sıkıyönetimin ilanı ile birlikte sol aydınların da demokratik temel hak ve özgürlüklerin geleceği konusunda bir takım endişeleri ortaya çıkmıştır. Sıkıyönetimin nedeni olarak anarşistlerin devam eden eylemlerini gösteren İpekçi, sıkıyönetimin özgürlükleri ne oranda kısıtlayıp kısıtlamayacağı konusunda hem hükümet hem de aydınlara büyük sorumluk düştüğünü şu sözlerle aktarmıştır: “Şiddet, şiddeti getirir sözü doğrudur. O yola başvuranlar ülkemizi bu kısır döngünün içine sokmuşlardır. Bu kısır döngüden kurtulmak ve sıkıyönetimin bir an önce gereksiz hale getirilmesini sağlamak, hangi eğilimde olursa olsun aydınların gösterecekleri sağduyuya bağlıdır. Bunun için de sorumsuz kıskırtmalardan vazgeçip soruna akılcı ve gerçekçi yaklaşımla bakmak gerekir”.¹¹³ Bu dönemde sağ ve sol basının bir birine karşı sert suçlamalarda bulunduğu düşünülürse, İpekçi'nin bu çağrının ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir.

Balyoz Harekâtı asıl yüzünü, İsrail Başkonsolosu Elrom'un kaçırılmasından sonra, 18 Mayıs 1971 tarihinden itibaren göstermeye başlamıştı. İlimli solda yer alan entelektüellerin tutuklanması ve sola karşı baskının artması nedenleriyle, dönemin sol görüşlü basının harekât karşısında ilk anda ne düşündüğünü bilmek pek mümkün değildir. Sola karşı yapılan harekât, sağ basına karşı gerçekleşmediği için sağ basının harekât karşısında ilk anda ne düşündüğünü görebilmek olanaklıdır. Bu bağlamda AP'nin destekçisi Dünya Gazetesi, anarşi olaylarının bir başkonsolosun kaçırılmasına kadar gelmesinden dolayı bazı siyasetçileri ve sol entelektüelleri sorumlu tutuyordu.¹¹⁴ Gözaltına alınan sol aydınlar hakkında mahkeme hükmünü vermediği halde yazar Bedii Faik'in onları itham etmesi tepkilere neden olmuş ve bunun üzerine Faik, hükümetin gözaltına alınanlara yumuşak davranması nedeniyle kendisinin sert ithamlarda bulunduğunu söylüyordu. Hükümet gözaltına alınanlara gerekli sertliği göstermesi halinde kendisini de ithamlardan vazgeçeceğini belirtiyordu.¹¹⁵ Anlaşılacağı üzere, bu operasyonlarla birlikte sağ basın, sola karşı büyük bir başarı kaydetmiştir.

Son Havadis Gazetesi ise, Balyoz Harekâtı sonucunda gözaltına alınan ve aranan sol görüşlü akademisyen ve yazarları anarşiden dolayı sorumlu tutuyordu. Gazeteye göre, bunlar arkalarına aldıkları basın ve siyasetçilerle birlikte anarşistleri tahrik etmişlerdir. Yüzlerce öğrencinin sokaklara dökülmesine neden olmuşlardır. Yine Gazete'nin iddiasına göre, “sözde bilim adamları ve yazarlar” olarak nitelendirilen bu kişiler, AP hükümetleri döneminde “Silahlı haydut dedikleri

111 Abdi İpekçi, “Durum: Bekleyelim, Görelim”, *Milliyet*, 25 Nisan 1971, s. 1, 9.

112 Abdi İpekçi, “Durum: Sıkıyönetim”, *Milliyet*, 27 Nisan 1971, s. 1, 9.

113 Abdi İpekçi, “Durum: Anarşiye karşı: Evet Demokratik haklara karşı: Hayır”, *Milliyet*, 28 Nisan 1971, s. 1.

114 Bedii Faik, “İşte eseriniz!”, *Dünya*, 19 Mayıs 1971, s. 1.

115 Bedii Faik, “İki taraflı!”, *Dünya*, 22 Mayıs 1971, s. 1; Bedii Faik, “Bizimkiler...”, *Dünya*, 30 Mayıs 1971, s. 1.

jandarma ve polis, tüm güvenlik kuvvetleri bunların sözlü, yazılı, bildirili, taşlı, sopalı kurşunlu saldırılarına uğruyor, buna karşılık bu kuvvetlere vazife gördürülüyor, karşı çıkılıyor, yeterlidir dedikleri kanunları bile uygulamalarına bile fırsat verilmiyor, üniversitelerin, yurtların aranmasına, suçluların yakalanmasına şiddetle mani oluyordu”. Öte yandan CHP ve Genel Başkan İsmet İnönü aşırı solu himaye eden bir tavır içerisine girmişti. En önemlisi de CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit’in komünist sloganlarını kullanarak sola destek vermesinin rolleri yadsınamazdı. Bu yüzden de tutuklananlar arasında CHP’liler de bulunurken; bir tek AP’li veya GP’li (Güven Partisi) yoktur. Gazete, “Kızıl vebanın kökünü kazımak için” şöyle bir öneride bulunuyordu: “...gazete, dergi ve kitapları şöyle hiç olmazsa altı ay kadar geriye doğru okumakta ve bugünlerin sorumlularını bulup çıkartmakta zorunluluk vardır”.¹¹⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere, sağ basında ılımlı sola karşı büyük bir öfke bulunmaktaydı. Dolayısıyla anarşi olayların tek sorumlusu olarak onlar ve onları destekleyen siyasetçiler görülüyordu.

Anarşistlerin ve onları destekleyen sol entelektüellerin asıl amaçlarının reformların yerine getirilmesi ve AP hükümetinin iktidardan el çektirilmesi olmadığı aşikârdır. Bunlar; Atatürkçülüğün ardına sığınarak rejim düşmanlığı yapıyorlardı. Bu tehlike apaçık ortaya çıktığına göre, komünizmin kökü kazınmalıdır. Yani, “Milleti bir kanser belasından kurtarmanın tam zamanıdır. Yalnız deri üstüne çıkan sivilceleri patlatmakla hastayı tedavi edemezsiniz. Hastalığın derin sebeplerine ineceksiniz.”¹¹⁷ Görüldüğü üzere, Gazete, bu operasyonların fırsata çevrilmesi suretiyle sol fikirlerin tamamen yok edilmesi taraftarıydı.

Son Havadis Gazetesi aynı zamanda tutuklanan sol aydınları; vatana ihanet etmekle ve Atatürk düşmanı olmakla itham ediyordu. Sözde Atatürkçü akademisyenler; eserlerinde Atatürk’e yer vermek yerine Marks, Lenin, Mao ve Guavera gibi kişilere övgüler dizmişlerdir. Hatta üniversite duvarlarından Atatürk resimlerini söktürüp yerlerine bu komünist liderlerin resimlerini astırmışlardır. Gazete; fikri desteğin yanı sıra silahlı anarşistlerin eylemlerine de yardımcı olan bu akademisyenlerin Balyoz Harekâtı’yla “milletin ve tarihin lanetine uğrayarak, fikir ve toplum hayatımızın dışına doğru” çıktıklarını aktarmıştır. Böylece Türkiye’de yeni bir çağın başladığının müjdesi verilerek gerçek Atatürkçü ve milliyetçilere önemli görevler düştüğü dile getirilmiştir. Buna göre, sol yayınların ortadan kaldırılmasıyla ortaya çıkan boşluk; milliyetçi ve Atatürkçü eser ve yayınlarla doldurulmalıdır.¹¹⁸

Gözaltılar devam ederken Son Havadis Gazetesi “gizlenmiş solcu” yazarlardan bahsediyordu. Bunlar cılız bir sesle 1961 Anayasası’nın bazı maddelerinin değiştirilmesinin aleyhinde olduklarını, anarşiyi önlemek için yeni kanunlara ihtiyaç olmadığını, TRT’nin mevcut statüsüne dokunulmaması gerektiğini ifade ediyorlardı. Hatta tutuklananlar için koca profesör, değerli yazar, büyük şair, kıymetli aktör gibi önlerine sıfatlar takarak onları aklama gayretleri içerisine giriyorlardı. Bu duruma tepki gösteren Gazete’ye göre; “Bir adam, iyi yazar, büyük şair, değerli doktor olabilir. Ancak bunların aynı zamanda casus, Maoist, Leninist, haydut, soyguncu, cani, kısacası komünist olabilmeleri de mümkündür. Sıfatları, mevkiiler hiçbir zaman, suçu ve suçluyu kamufler etmekte kullanılamazlar”.¹¹⁹

116 “Bu ortamı kimler nasıl hazırladı?”, *Son Havadis*, 27 Mayıs 1971, s. 1.

117 “Bu tümör kazınmazsa kansere dönüşebilir...”, *Son Havadis*, 19 Mayıs 1971, s. 1.

118 “Sahte ilimleriyle geçip gittiler”, *Son Havadis*, 21 Mayıs 1971, s. 1; “Milliyetçilere düşen görev”, *Son Havadis*, 23 Mayıs 1971, s. 1.

119 “Solcuların ‘Ortama Uyuma’ Çabaları”, *Son Havadis*, 28 Mayıs 1971, s. 1.

Milliyet Gazetesi'nden Abdi İpekçi'nin ise, 18 Mayıs'ta başlayan sıkıyönetim uygulamaları karşısında kendisine merkezi bir konum belirlediği görülmektedir. Latin Amerika örneğini veren İpekçi, bu ülkede olduğu gibi “gerillacılığın” demokratik rejimin yerini askeri rejimlerin yer almasından ve mevcut rejimin sertleşmesinden başka bir işe yaramadığının altını çizerek bu tip eylemlerde bulunanları eylemlerinden bir an önce vazgeçmeleri konusunda uyarıyordu.¹²⁰ İsrail Başkonsolosu Elrom'un öldürülmesi durumunda; sertleşen sıkıyönetimin daha da sertleşeceği ve bu tür eylemlerin diğer benzeri ülkelerde olduğu gibi halk tarafından destek görmeyeceğini öne sürmüştür.¹²¹ Sağ basının aksine Milliyet Gazetesi'nin olaylar karşısında sağduyulu hareket ettiği görülmektedir.

22 Mayıs'tan itibaren asılsız ihbarlarla masum kişilerin de gereksiz yere gözaltına alınmakta olduğu kuşkusundan söz eden İpekçi'nin önemli bir takım uyarıları vardı. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra yetkililer, yanıltıcı bilgilerin etkisi altında masum kişileri de tutuklamışlardı. Bu yüzden de Milli Birlik Komitesi Üyeleri, başlangıçta kamuoyunda aldıkları desteği kaybetmeye başlamışlardır. Balyoz Harekâtı'yla gözaltına alınmakta olan kişilerin sayısının fazlalığı, masum kişilerin de asılsız ihbarlarla gözaltına alınmakta olduğu kuşkusunu yaratmaktadır. Öyle ki gözaltına alınanlar arasında toplumun “ılımlı” olarak bildiği, şiddet olaylarının her zaman karşısında yer alan isimlerin de bulunması ve ayrıca Anadolu'da öğretmenlerin toplu halde gözaltına alınması kuşkuyu artırmaktadır. İpekçi, gözaltılarda yetkililerin titiz davranması gerektiğinin altını çizmiştir.¹²²

İlerleyen günlerde sol aydınlara karşı gözaltıların daha da artması üzerine İpekçi, uyarılardan ziyade eleştirilere başlamıştır. Sıkıyönetim uygulamalarının, tüm sol aydınları kapsayan bir operasyon haline geldiğine dikkat çekerek aydınlara artık tedirgin olduğunu ifade etmiştir. Sıkıyönetim uygulamasının “*kitap düşmanlığı*” halini aldığını da sözlerine ekleyen İpekçi, “*Birçok kimsenin kitaplıklarından yasaklanmamış kitaplar dahi alınmakta, hatta bununla da kalınmayıp o kitapların sahipleri de gözaltında tutulmaktadır. Bu havanın etkisi ile birçok aydının yasaklanmadığı halde kitaplarının önemli bir bölümünü yok etmek zorunluluğunu duyduklarını biliyoruz*” şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Yanlış uygulamaları görevlendirilen memurların bilgisizliğine ve istihbarattaki zaafiyetine bağlamış ve gözaltına alınan aydınlara serbest bırakılsa bile artık çevresinde şüpheli biri olarak karşılanacağı için dikkatli olunmasını istemiştir.¹²³

Türkiye'de “*Adam lekeleme hastalığı*”ndan da söz eden İpekçi'ye göre, 27 Mayıs Darbesi sonrası suçluların yanı sıra kişisel düşmanlıklar ve kıskançlıklardan dolayı masum kişiler de zarar görmüştür. Bu salgın hastalık şimdi tekrar ortaya çıkmıştır. Öncekinden farklı olarak daha tehlikeli sonuçlar verecek olan suçlamalar ve lekelemeler, sadece şüphe oluşturmakla kalmayacak soruşturma ve kovuşturmalara neden olacaktır. Dolayısıyla devlete yararları olacak kişiler, devlet görevinden alınarak kamu büyük zarara uğrattılacaktır. Aynı zamanda devlette küskün bireyler meydana gelecektir. Sonradan pişman olmamak için İpekçi, sıkıyönetim uygulamalarında özeleştirii yapılmasını istemiştir.¹²⁴

120 Abdi İpekçi, “Durum: Yazık”, *Milliyet*, 19 Mayıs 1971, s. 1, 9.

121 Abdi İpekçi, “Durum: Artık Gerçekleri Görünüz ve Öldürmeyiniz”, *Milliyet*, 20 Mayıs 1971, s. 1.

122 Abdi İpekçi, “Durum: İnönü'nün yerinde bir uyarısı”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1971, s. 1; Abdi İpekçi, “Durum: Sıkıyönetimin Gerekliliği ve Uygulamanın Düşündürdüğü”, *Milliyet*, 25 Mayıs 1971, s. 1, 9.

123 Abdi İpekçi, “Durum: Yöneticilerin amacı, uygulayıcıların saptırması”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1971, s. 1, 11.

124 Abdi İpekçi, “Durum: Nükseden salgın”, *Milliyet*, 29 Mayıs 1971, s. 1

İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker de Milliyet Gazetesi'nde yazdığı yazılarında, operasyonlarda masum kişilerin ve sol aydınların da gözaltına alınmasına tepkiliydi. “Kurunun yanında yaşın” da yanmaması gerektiğinin altını çizen Toker, buna sesiz kalmanın vicdanı zedeleyeceğini vurgulamıştır. Toker'e göre, tutuklanan aydınların çoğu, ordunun anarşistlere karşı mücadelesini desteklemiş kişilerdi. Çok sayıda öğretmen, sanatçı ve yazar; “sadece sola açık olduğu için, sadece çevrenin tutucu takımının hışmını üzerine çektiğinden dolayı” gözaltına alınmıştır. Yasaklı olmadığı halde çok sayıda sol içerikli kitapların yakılması ve toplattırılması kurunun yanında yaşın da yandığını en açık kanıtıdır. Sözlerini, “Bir savaşın, şüphesiz kendine özel kaideleri vardır ama, bunlardan biri de ‘hedef tayininde şaşırma’dır”¹²⁵ şeklinde uyarıcı sözlerle bitirmesi dikkat çekicidir.

Abdi İpekçi ile Metin Toker'in dışında Altan Öymen de sol aydınlara yönelik haksız tutuklamaların karşısında yer almıştır. Fakat Öymen'in gözaltılar karşısında diğer iki yazardan farklı olarak açıkça eleştirilerde bulunmadığı görülmektedir.¹²⁶

Sonuç

Ortaya çıkan bunalımdan mevcut hükümeti ve parlamentoyu sorumlu tutun 12 Mart Muhtırası, bunalımın çözümü için bağımsız bir başbakanın liderliğinde 1961 Anayasası'nın öngördüğü reformların Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirilmesini düşünmüştür. 12 Mart Muhtırası'nın sağcılara karşı verildiğini düşünen sol basın ve sol aydınlar, Başbakan Nihat Erim'in başkanlığında kurulan reform hükümetine başlarda büyük destek vermişlerdir. Sağ basın ise, reform hükümetine karşı sert bir duruş sergileyerek karşısında yer almıştır. Zaten AP hükümetleri döneminde de solun reform isteklerinin karşındaydılar.

Reform hükümeti çalışmalarına başlamasına rağmen, anarşi olaylarının hız kazanması üzerine Erim Hükümeti ve darbeciler, reform çalışmalarını bir kenara iterek anarşi olaylarının üzerine eğilmeye başlamışlardır. Anarşi olaylarının ise, ancak sıkı tedbirler ve hükümete geniş yetkiler veren anayasa değişiklikleriyle sonlandırılacağı düşünülerek, sıkıyönetimin ilanına karar verilmiştir. Bununla birlikte Başbakan Nihat Erim'in 23 Nisan'da yaptığı balyoz açıklaması sol basın ve sol aydınlar üzerinde derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Başlarda 12 Mart Müdahalesi'ni ve Erim Hükümeti'ni destekleyen sol, bu tarihten itibaren desteğini çekerek sert hücumla başlamıştır. Hatta yaptıkları yazılı uyarılarla hükümeti, sert tedbirlerden vazgeçirmek için her yolu denemişlerdir.

Sol basın eleştirilerini yükseltirken; sağ basın ise legal veya illegal sola karşı sıkı tedbirleri öngören Balyoz Harekâtı'na büyük destek vermiştir. Harekât sırasında illegal solun yanında ılımlı sol da zarar görmüştür. Bu da sol aydınlar tarafından harekâtın kendilerine karşı yapıldığı iddiasına neden olmuştur. Sağ basının, demokratik bir tutum sergilemek yerine, büyük bir zafer kazanmışçasına sol aydınlara yönelik bütün düşüncelerini açık bir şekilde dile getirdikleri görülmüştür. Çünkü anarşinin tetikleyicisi olarak, sol aydınlar ve basın görülüyordu. Bütün sol yayınların ortadan kaldırılıp yerine sağ eğilimli yayınların konulmasını anarşiye çözüm olarak önermeleri, bir hayli enteresandır.

125 Metin Toker, “Bir Uçtan Bir Uca...”, *Milliyet*, 23 Mayıs 1971, s. 2; Metin Toker, “Yaşı, kurunun yanından alalım”, *Milliyet*, 30 Mayıs 1971, s. 2.

126 Altan Öymen, “Başbakan, beni davet etse”, *Akşam*, 23 Mayıs 1971, s. 2.

Solun her türlüşününün yok edilmesini savunan sağ basına karşılık olarak; merkezi bir konumda yer alan basın ise, masum olduğu düşünölen ılımlı sol aydınların tutuklanmasına karşı sesiz kalmayarak tepki göstermişlerdir. Sık sık bundan, herkesin zarar göreceğı uyarısı yapılmıştır. Uyarıları perçinlemek için de 27 Mayıs Darbesi sonrası yaşananları örnek göstermesi dikkate değerdir.

Sonuç olarak, ölkenin geçirdiğı kamplaşmadan basının da nasibini aldığı görölmüştür. Genel olarak üç ayrı kampa ayrılan basın, arkalarına aldıkları siyasi partilerin desteğı ile ortadaki bunalımdan bir birbirlerini suçlamıştır. Bu da ölkedeki gerginliğın daha da artmasına sebebiyet vermiştir. 12 Mart döneminde sorunların detaylı bir şekilde ele alınıp çözülememiş olması, yeni bir darbeye giden süreci hızlandırmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5-6/24; Fihrist No: 7963-4.

BCA, 030.18.01/264.26.12. (26.04.1971).

Çeşitli Araştırma Eserleri ve Diğerleri

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 4. Baskı, Hil Yayınları, İstanbul 2010.

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 9. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.

Altuğ, Kurtul, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, 7 Gün Yayınları, Ankara 1973.

Aydın, Suavi-Taşkın, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Birand, Mehmet Ali-Dündar, Can-Çaplı, Bülent, *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, 10. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2008.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2013.

Erim, Nihat, *12 Mart Anıları*, Yay. Haz. Raşit Çavaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

Erim, Nihat, *Günlükler 1925-1979*, II. Cilt, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

Hale, William, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.

Karataş, İsrail, İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2020.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Devrim

Dünya

Hürriyet

Milliyet

Ortam

Son Havadis

Tercüman